MTIHANI WA MUUNGANO WA SHULE ZA ELDORET MASHARIKI
102/1 INSHA
MWONGOZO WA KUSAHIHISHA

1 Kichwa :Ripoti
-Herufi kubwa na kupigiwa mstari.
-Iandikwe kwa taarifa
-Utangulizi

a) Majini ya wanajopo
- mwenyekiti - katibu -Wengine ni wanajopo

b) Mbinu zilizotumika
- mahojiano - Kuzuru maeneo -Hojaji

c) Matokeo ya uchunguzi katika vichwa vidogo vidogo (sub topic)
d) Mpendekezo ya wanajopo.
e) Huitimisho.
f) Jina la mwandishi wa ripoti na cheo k.m jina (cheo,sahihi,tarehe)

VIDOKEZO

i. Kuwa na mifugo wengi
ii. Umaskini k.m Kuchoma makaa,kupata riziki
iii. Utapaji wa taka ovyo ovyo
iv. Moshi kutoka viwandani
v. Njia duni za kilimo
vi. Ukataji wa miti bila kupanda mingine
vii. Kelele kutoka viwandani

MAPENDEKEZO

1 Upandaji miti
2 Ukuzaji wa misitu
3 Kutotupa takataka majini /ovyoovyo
4 Kutunza chemichemi za maji
5 Matumizi ya plastiki yapunguzwe.
6 Viwanda visivyotoa moshi/kelele
7 Nchi zote kushirikiana mazingira.

2 Mtahiniwa aweze kuwa mbunifu kwa kuendeleza mdokezo.
- Kisa chake kionyeshe chanzo cha kuamurisha afunganye.
-Alichokifanya baadaye.
-Walivyoyapoke wazazi /kule nyumbani.
-Hatima ya mkasa wake.
-Funzo kwa wengine
-hitimisho

3 Maana- anayechuma kwa shida nyingi hutumia mali kiyo kwa raha baadaye.
Methali hii hutumiwa kuwahimiza watu kufanya kazi kwa bidii na kuvumilia shida.

4. KUUNGA MKONO

I. Kuingilia maumbile ya mungu.
II. Mtoto an haki ya kuishi
III. Haya ni mauaji kinyume ya dini
IV. Mja mzito alijua athari na matikeo ya vitendo vyake.
V. Watoto ni baraka katika familia
VI. Uaviaji hudhuru afya ya mama na motto
VII. Kuingilia haki za binadamu.

KUPINGA

i. Maisha ya mama au mtoto yakiwa hatarini
ii. Ikiwa ni matokea ya ubakaji
iii. Wengine hudai maisha huanza baada ya kuzaliwa
iv. Mpango wa uzazi kutofanikiwa.
v. Kuwa na watoto wengi usioweza kulea
vi. Kuepuka aibu hasa ikiwa ni mwanafunzi au mwanamwali.

102/2
MWONGOZO WA KUSAHIHISHA.

A. **UFAHAMU MWONGOZO**

1. Ubongo / utunzaji ubongo/utendakazi wa ubongo
2. kutonasa jambo / mambo
   - kutohifadhi jambo/ mambo
   - kutotoa kilichohifadhiwa
3.
   - ukosefu lishe - vyakula
   - matumizi ya vleo kama pombe n.k
   - kutofanya mazoezi ya kusikiliza na kuzungumuza
   - kuwa na uoga
   - kutokuwa na siha nzuri
4. utohozi - kuswahilisha neon m.f protini , glukosi
5. Eleza maana ya
   a) Glukosi - aina ya sukari
   b) siha – afya
   c) mfumo – utaratibu uliongiliana
   d) Ratiba - mpango
   e) Changamano – mseto

B. UFUPISHO

a) Jinsi ubinaswa fikra za kizalendo unavyohatarisha uundaji wa katiba ya aushi

i. Watu ambao wanachukulia kuwa ni lazima kuundwa katiba itakoyolinda maslahi ya wanasisa – walioko sasa.
ii. Katika uundaji wa afisi mbalimbali wanafikilia maslahi ya watu wa makabila yao wala si asasi zinazohusika.
iii. kuunda afisi kwa ajili yao
iv. Kuunda sheria kwa imani za kikabila

b. Masuala ya kimsingi

i) kuunda afisi mbalimbali kwa msingi ya asasi zinazohusika
ii) kuunda afisi kwa sababu zinahitajika kwa maendeleo y anchi
iii) zinalinda maslahi ya kil amwananchi
iv) Tuongozwe na fikra za kizalendo
v) kulinda haki zawananchi kuliko za wageni
v) Wakenya wanapaswa kuongoza sheria na kufikisha hatima yake
vi) katiba iwe nyenzo y akuleta maendeleo
vii) kudumisha maendeleo baina ya vviongozi na wananchi

c. MATUMIZI YA LUGHA

a. /w/
/y/

b. Kaumu ½ nomino ya jamii
Mji ½ nomino ya jumal /kawaid

c. Kuoboto - mwenye

tnb - hakikisha neon linalofuata

ii) HA – kikanushi
TU - Kiwakilishi nafsi
TA – kiwakilishi wakati
KU - nafasi ya pili / matendwa

e. Tulikuwa watu watatu : wanaume wawili na mwanamke mmoja
Tulikuwa watu watatu – wanaume wawili na mwanamke mmoja au mabano ( )

f. vita vitakuwa vimekoma na amani itaendelea kupatikana

g. Toto la jizee lile liligoongwa na jundo lilipofukuzwa na jibwa
kitoto cha kizee kile kiligongwa na kijundo kilipofukuzwa na kijibwa

h. fisidi
- kwea
- walikunyata
- peka

j. i) Ubaguzi afanyiwao : ulitutia aibu
ii) Elimu imsaidiwayo ni ya chuo kikuu

½ KN ½			½ KT ½		
½ N1/2	½ N ½	T ½	U ½	N ½	V ½
Mtoto	Mtukutu	Aliadhibiwa	Na	Mwalimu	mkuu

l . i) Kwa - ufululizaji au bila kwenda kwingine
ii) kwa sababu/nia

m. i) mahali huku kumechafuliwa - kivumishi
ii) tulikaa huku tulipochoka – kielezi
iii) Huku hakukaliki (Kiwakilishi

n. i) mama anakula na kuzungumza
au
mama ala na azungumuza

o. pahala hapa ni pao

p. mtangazaji aliwasomea habari watazamaji
kipozi kitundo
katika runinga

q. i) aliletewa ng'ombe na ndama wake
ii) motto wake alimletea ng'ombe
iii) aliletewa ng'ombe pamoja na mtotot wake zozote

r. nitasafire kwenda flax leo alsiri
kiptoo aliosema

D. i) ISIMU JAMII MWONGOZO

- Kurejelea sura au aya za maandishi matakatifu kama biblia , kurani n.k
- msamiati maalum - kasisi , shehe , kadhi, ahera, jehanamu, ungama , hekalulugha ya wastani isiyo ngumu kueleweka au nyepesi
- Matumizi ya lugha huhusisha , kubadilikabidilika kwa sauti kutegemea madhumuni na matakwa ya msemaji

- Kuna hali ya kuzungumza kwa pamoja hasa katika maombi
- Matumizi ya ishara za mwili hutamalaki lengo ni kuwanasa wasikilizaji wawe makini
- Lugha ya kushawishi

ii) Kiswahili nchini Kenya

- hutumika shuleni
- huunganisha makabila mbali mbali
- hutumika kuendeleza sera za serikali
- huendeleza utamaduni wa taifa
- hutambulisha watu na taifa lao
- hutumika katika biashara

ELDORET MASHARIKI
KARATASI YA TATU
KIDATO CHA NNE
MWONGOZO WA KUSAHIHISHA

FASIHI SIMULIZI

(a) **Uhifadhi** – Hapo kale uhifadhi wa kazi za fasihi simulizi ulifanyika katika akili za watu hasa manju au wasanii **(alama 2)**

(b) **Udhaifu wa uhifadhi wa akilini**

(i) Kumbukumbu za akilini hasa wakati kama huu ambapo watu wana matatizo na shughuli nyingi zinaweza kufifia au kusahaulika.

(ii) Kuna matatizo mengi sana ya ajali siku hizi ambazo zinaweza kuathiri ubongo na kuufanya usiwe na uwezo wa kuhifadhi mambo.

(iii) Anayehifadhi kazi hii anaweza kubadilisha mambo muhimu katika masimulizi hayo.(

(iv) (iv) Akilini **(3 x 2 = 6)**

(c) **Njia za kuhifadhi siku hizi**

(i) Maandishi – k.m hadithi za kale, methali, vitendawili, nyimbo, mashairi n.k

(ii) Kanda za kunasia sauti. Hunasa sauti za watambaji.

(iii) Kanda za video na filamu. Hunasa picha pamoja na sauti na baadaye hadithi huweza kuona.

(d) (i) Kuwasikiliza au kuwatazama wasanii au manju wakisimulia au kutenda kazi hizo na kuandika yale yaliyosemwa

(ii) Kuwa mmoja wa washiriki katika utendaji wa kazi za fasihi simulizi na kurekodi shughuli, zote katika maandishi au kanda za sauti na video

(iii)Kuelewana na wasanii ili wamruhusu mtu kurekodi kazi zao katika kanda za sauti, video au maandishi.

(iv) Matumizi ya mswada wenye orodha ya maswali au hojaji

iii)

- Tanya na rafikiye walikwenda kuteka maji kisimani.
- Kufika kisimani walimkuta simba mkubwa amlala kando ya kisima.
- Wanataka kutoroka kwa kuingiwa na hofu na uoga.
- Mmoja wao akashauri wasikimbie kwani huenda simba hakuwa hai.
- Baada ya kuchunguza, mwenzao aligundwa kuwa simba alikuwa mzoga.
- Tanya asema mara kichwa kilikwa kinabadilika cha binadamu ambaye ni mweusi. **(6 x1 =6)**

iv)

- Tanya anatabiri kuwa mwelusi angaliuliwa kisimani ambao unakuja kutimilika baadaye.
- Simba aliyekuwa maiti kisimani ni utabiri wa kuwawa kwa Mwelusi na nduguye Gege. **(2 x 2 = 4)**

3. - Matumizi ya rasilimali za nchi, hasa ardhi, maji, kwa wachache waliomzunguka kiongozi huku walio wengi wakiwa wametengwa, kama vile Bi Agoro.

- Matumizi ya hila, propaganda, uongozi na hongo kama njia mbalimbali za kudumisha kama alivyomfanyiaGege.
- Uongozi wa kiimla unaonyamazisha umma kwa vitisho na vitendo vya kidhalimu kama alivyofanyiwa Mwelusi
- Polisi kutumiwa kuonyesha umma badala ya kulinda umma
- Wanaopinga utawala, waliuawa ili kuamia uasi kama vile Mwelusi
- Sheria kulinda watawala, badala ya kulinda kila mtu. Sheria inabagua
- Uongozi usio na hasa huendelezwa na wanaomzunguka Mtemi, Bokono kama vile Batu, Zigu na Kmae
- Kuwatunza wazalendo wake kimapendeleo kama mtoto wa mama Agoro kupewa kazi
- Kuunda tume za uchunguzi ambazo hazikurihisha wananchi
- Kuzorotesha uchumi ili raia wasijiweze kujitegemea ili aweze kuwatawala kwa urahisi
- Kuunda Baraza la hukumu kwa Lengo la kunyamazisha wapinzani wake

4. **RIWAYA : <u>UTENGANO</u>**

(a) Sadfa

(i) Maksuudi anatengana na familia yake usiu mmoja. Anatengana na Mussa kisha Maimuna na Tamima

(ii) Mussa anapatana na babake kisadfa hospitalini ambapo ana kwa Binti Sururu

(iii) Maimuna na Dora wanakutana kisadfa katika stasheni ya basi ambapo Dora anamwelekeza kwenda Bobea kwa Biti Sururu

(iv) Bi Farashuu anapatana na Maimuna kisadfa kwa Kabi

(b) Majazi ni mbinu kuwapa wahusika majina yanayolingana na hali au sifa

(i) Rumbalola

(vi) **Farashuu**

- Fara / furi – mjazo wa kitu hadi juu kabisa. Mwanamke huyu amejawa na hasira na kisasi

(vii) **Pumziko**

- Pumziko ni hali ya utulivu isiyo na bughudha. Uhaisha matajiri kinaya kwa Mimuna lakini ni pumziko kwa waliosaka starehe

(zozoze 5 x 2 = 10

5. (a)- Ni kwake Bwana Maksuudi
  - Maksuudi anasoma barua
  - Barua ililetwa na Rashid
  - Bi Tamima anasema hatarui kwa maksuudi tena baada ya kutalikiwa **(zozozte 4 x 1 = 4)**

  (b) -Kumchapa Bi tamima baada ya kujifungua bila ruhusa yake
  - Kufanya mapenzi nje ya ndoa
  - Kumtusi **(zozote 4 x 1 = 4)**

  (c) **Sifa za Maksuudi**
  - Mkatili
  - Mwasi / tajiri
  - Mwepesi wa hasira
  - Mzinifu
  - Mfisadi
  - Mbinafsi
  - Kiongozi mbaya
  - Mfua uji **(zozozte 6 x 1 = 6)**

  (d) **Tamima**
  - Mnyenyekevu
  - Mvumilivu
  - Mjinga
  - Mwaminifu
  - Mwenye mapenzi ya dhati **(6 x 1 = 6)**

6. (a) **FUMBO LA MWANA**
  - Bwana Atanas ndiye aliyetamka maneno haya
  - Alikuwa anamwambia mwalimu mkuu katika shule ya upili anakosome mwanawe Nanda
  - Walikuwa ofisini mwa mwalimu mkuu
  - Atanasi alikuwa ameitwa kwa sababu mwanawe Nanda alikuwa amebadilika kitabia na pia masomo yake
  - Alikuwa ameanza kudidimia kimasomo **(zozote 4 x 1 = 4)**

  (b) - Alikuwa ameanza kufika shuleni akiwa amechelewa
  - Mara nyingi macho yake yalikuwa kama kaa la moto wa seredani
  - Alikosa kuzingatia viwango vya usafi vya shule
  - Yalelekea kwa mavasi yake hayakufuliwa
  - Hakuchana nywele na zizlikuwa zimesokota sokota vidude mithili ya kinyesi cha muzi
  - Alianza kudorora kimasomo – kutoka nambari sita na saba
  - Alikuwa amezidisha machachazi na makuruhu na hakuwa anasikiza ushawizi wa yeyote
  - Alikuwa anasinzia darasani na alipogutushwa alianza kuboboja kama mtoto mchanga. Asemayo hayaeleweki
  - Hatumaye alianza kukumbwa na majinamizi mara kwa mara alikuwa akikurupika usingizini na kupiga mayowe na kupiga mikambe.

7.
8. **USHAIRI**

(a) **Maudhui**

- Mwandishi anaonyesha watu mbalimbali wasiowajibika
- Haoni mkulima anayejitokeza kutetea raia
- Hakuna mwalimu alijitolea mhanga kuikosoa jamii
- Hakuna daktari aliyejitolea kutoa umma katika taabu
- Hakuna karani anayejua kuratibu na kutia sainii bila hofu ya kuharibu
- Wanachuo hawatoi falsafa ya kisasa
- Hakuna masheikho na maikuhani waadilifu wasio wanafiki
- Hakuna wataalamu / wajua wanaotambua mambo ya jamii kwa undani
- Matumaini yake ni kwa kizazi kipya kitakuchozaliwa si wale tulio nao sasa.

(zozote 5 x 1 = 5)

(b) Umbo

- Mishororo minne
- Kibwagizo kimefupishwa
- Mizani 8, 8 = 16
- Kituo kimerudiwa Vipande viwili
- Vinatiririka

(zozoze 4 x 1 = 4)

(c) **Inkisari**

Walobaki	-	waliobaki
Walokuwa	-	waliokuwa
Wanotambua	-	wanaotambua
Wasohofu	-	wasi hofu

(zozote 2 x 1 = 2)

(d) **Ubeti wa mwisho**

Matumaini yangu ni kuwa kipya ndicho kitakachorekebisha mambo katika siku za usoni

(alama 2)

(e) **Lugha nathari (ubeti wa 9)**

- Siwaoni walio na sifa ya kuvumilia kutetea haki
- Wale walio na sifa ya kuvumilia na kushikilia hata ikiwa ni vita
- Wengi wanaukataa ukweli unapofika wakati wa kutakiwa wanga'angane
- Simwoni yeyote aliyechapwa na kujitolea vilivyo
-

(4 x 1 = 4)

(f) (i) **Waadilifu** – Wema / wazuri

(ii) **Walekeano** - vita / ushindani / mgongano

(2 x 1 = 2)

(g) Balagha

(alama 1)